

28.09.2026

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA FOLKLOR ASOSIDAGI IJODIY TOPSHIRIQLAR ORQALI O‘QUVCHILARNING BADIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH

M.J.Jo‘raboyeva

NamDPI mustaqil tadqiqotchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23256152>

Annotatsiya. Mazkur tezisda boshlang‘ich ta’lim jarayonida bolalar folklori namunalariga asoslangan ijodiy topshiriqlardan foydalanish orqali o‘quvchilarning badiiy qobiliyatlarini rivojlantirish masalasi yoritilgan. Folklor namunalari asosida tashkil etiladigan ijodiy topshiriqlarning o‘quvchilarda obrazli tafakkur, tasavvur, badiiy idrok, estetik did, mustaqil fikrlash va ijodiy ifodalash ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi imkoniyatlari tahlil qilingan. Ertak, topishmoq, tez aytish, maqol va o‘yin folklori materiallari asosida qayta yaratish, davom ettirish, muqobil yakun tuzish, obrazni tavsiflash, vaziyatni modellashtirish va yangi badiiy mahsulot yaratishga yo‘naltirilgan topshiriqlar tizimi taklif etilgan. Folklor materiallaridan foydalanishda o‘quvchining tayyor namunani takrorlashi emas, balki uning mazmunini ijodiy qayta talqin qilishi va mustaqil badiiy mahsulot yaratishiga ustuvor ahamiyat berish zarurligi asoslangan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, bolalar folklori, ijodiy topshiriq, badiiy qobiliyat, badiiy tafakkur, obrazli tafakkur, tasavvur, estetik did, ijodiy faoliyat.

Zamonaviy boshlang‘ich ta’limda o‘quvchining faqat tayyor bilimlarni egallashi emas, balki mustaqil fikrlashi, mavjud bilimlardan yangi vaziyatlarda foydalana olishi, o‘z fikrini ijodiy va badiiy shaklda ifodalashi muhim pedagogik natijalardan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, kichik maktab yoshida shakllanayotgan tasavvur, obrazli tafakkur, kuzatuvchanlik va estetik idrok keyingi ta’lim bosqichlarida o‘quvchining ijodiy faoliyati uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

Shu jihatdan xalq og‘zaki ijodi, xususan, bolalar folklori boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning badiiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun muhim vositalardan biridir. Folklor namunalarining obrazlilik, qisqaligi, mazmunan qiziqarliligi va hayotiyiligi ularni turli ijodiy topshiriqlar uchun metodik material sifatida qo‘llash imkonini beradi.

O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi namunalarida xalqning hayotiy tajribasi, estetik qarashlari, axloqiy mezonlari va borliqni badiiy idrok etish usullari mujassam. Shu sababli boshlang‘ich ta’limda folklordan foydalanish nafaqat o‘quvchilarning bilimlarini boyitish, balki ularning badiiy idroki va ijodiy tafakkurini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Biroq folklor materialining o‘zi avtomatik ravishda o‘quvchining badiiy qobiliyatini rivojlantirmaydi. Buning uchun o‘quvchi folklor namunasi bilan faol ijodiy munosabatga kirishishi lozim. Ya’ni u tayyor matnni o‘qish yoki yodlashdan tashqari, uning mazmunini o‘zgartirishi, davom ettirishi, yangi obraz yaratishi, muqobil vaziyat taklif qilishi yoki o‘z badiiy mahsulotini yaratishi kerak. Shu nuqtayi nazardan folklor asosidagi ijodiy topshiriqlar alohida pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Badiiy qobiliyat o‘quvchining badiiy obrazlarni idrok etishi, tasavvur qilishi, ularga nisbatan hissiy munosabat bildira olishi va o‘z fikrlarini turli badiiy vositalar orqali ifodalashi bilan bog‘liq. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ushbu qobiliyatlarni rivojlantirish uchun ularni faol ijodiy jarayonga jalb etish zarur.

Folklor asosidagi ijodiy topshiriqlar aynan mana shu vazifani bajarishga xizmat qiladi. Bunday topshiriqlarda o‘quvchiga yagona tayyor javob emas, balki mustaqil fikrlash va turli yechimlarni taklif qilish imkoniyati beriladi.

Folklor asosidagi ijodiy topshiriqlarni mazmuniga ko‘ra quyidagi guruhlariga ajratish mumkin:

1. Obrazni rivojlantiruvchi topshiriqlar.

Bunda o‘quvchi folklor asaridagi obrazni tasvirlaydi, uning xarakteri va xatti-harakatlariga munosabat bildiradi. Masalan, ertak qahramoniga tavsif berish, qahramonning ichki kechinmalarini tasvirlash yoki uning nomidan monolog tuzish.

2. Mazmunni davom ettirishga yo‘naltirilgan topshiriqlar.

Bunda o‘quvchiga folklor asarining bir qismi beriladi va u voqeani mustaqil davom ettiradi. Masalan, “Agar ertakning qahramoni boshqa qaror qabul qilganida voqealar qanday davom etardi?” kabi topshiriq o‘quvchini muqobil vaziyat yaratishga undaydi.

3. Muqobil yakun yaratish topshiriqlari.

O‘quvchi tanish ertak yoki hikoyaning yakunini o‘zgartirib, yangi yakun yaratadi. Bu topshiriq mavjud badiiy materialni qayta talqin qilish va yangi mazmun hosil qilishni talab etadi.

4. Janrni transformatsiya qilish topshiriqlari.

Bunda bir folklor janrining mazmuni boshqa badiiy shaklga aylantiriladi. Masalan, maqol mazmuni asosida kichik hikoya yaratish, topishmoq javobi asosida she‘riy tasvir tuzish yoki ertak voqearini dialog shaklida ifodalash.

5. Integrativ badiiy topshiriqlar.

Bunday vazifalar bir nechta faoliyat turini birlashtiradi. Masalan, ertak qahramonini tasvirlash, uning rasmini chizish va rasm asosida kichik matn yaratish. Yoki topishmoq javobini aniqlab, ushbu predmetni tasviriy vositalar orqali ifodalash.

Mazkur topshiriqlar tizimi o‘quvchini folklor namunasini oddiy qabul qilishdan uning faol ijodiy talqiniga olib keladi.

Buni quyidagi pedagogik ketma-ketlik asosida tashkil etish mumkin:

folklor namunasi → badiiy idrok → mazmunni anglash → ijodiy talqin → mustaqil yaratish → badiiy ifoda → refleksiya.

Birinchi bosqichda o‘quvchi folklor namunasi bilan tanishadi. Ikkinchi bosqichda uning mazmuni, obrazlari va badiiy xususiyatlarini anglaydi. Uchinchi bosqichda o‘quvchiga tayyor mazmunni qayta takrorlash emas, uni o‘zgartirish yoki rivojlantirish imkonini beruvchi ijodiy topshiriq beriladi. Yakuniy bosqichda o‘quvchi o‘z ijodiy mahsulotini taqdim etadi va uning yaratilish jarayoni haqida fikr bildiradi.

Masalan, “Zumrad va Qimmat” ertagi asosida o‘quvchilarga “*Agar Qimmat xatosini tushunganida voqea qanday tugagan bo‘lardi?*” degan topshiriq berish mumkin. Bunda o‘quvchi mavjud syujetni takrorlamaydi, balki muqobil voqealar tizimini yaratadi. Bu esa tasavvur, sabab-oqibat aloqalarini anglash va badiiy fikrlashni faollashtiradi.

Yana bir topshiriq sifatida “Ertak qahramoniga maktub yozing” vazifasidan foydalanish mumkin. O‘quvchi qahramon bilan xayoliy muloqotga kirishadi, unga savol beradi, maslahat beradi yoki uning xatti-harakatiga munosabat bildiradi. Natijada badiiy matn o‘quvchining shaxsiy fikri bilan bog‘lanadi.

Maqol va matallar asosida ham samarali ijodiy topshiriqlar tuzish mumkin. Masalan, “Mehnat qilgan elda aziz” maqoli berilib, o‘quvchilardan ushbu maqol mazmunini ochib

beruvchi hayotiy vaziyat yoki kichik hikoya yaratish so‘raladi. Bunda o‘quvchi abstrakt mazmunni aniq badiiy vaziyatga aylantiradi.

Topishmoqlar bilan ishlashda esa o‘quvchining ijodiy faoliyati ikki bosqichda tashkil etilishi mumkin. Dastlab u tayyor topishmoqni yechadi, keyinchalik javob bo‘lgan predmetning asosiy belgilaridan foydalanib, o‘z topishmog‘ini yaratadi. Bu usulda o‘quvchi nafaqat javobni topadi, balki badiiy ifodalash vositalaridan foydalanishni ham o‘rganadi.

Tez aytishlar asosidagi ijodiy topshiriqlar ham badiiy qobiliyatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Masalan, berilgan tez aytishdagi asosiy tovush va so‘zlarni ajratish, ular ishtirokida yangi gaplar tuzish, kichik dialog yaratish yoki o‘xshash tuzilishga ega yangi tez aytish yaratish mumkin. Bu jarayonda nutqiy faoliyat va ijodiy faoliyat bir-birini to‘ldiradi.

Ijodiy topshiriqlarning samaradorligi ularning murakkablik darajasini bosqichma-bosqich oshirish bilan ham bog‘liq. Birinchi sinfda o‘quvchidan tayyor obrazni tasvirlash yoki voqeani davom ettirish talab qilinsa, yuqori sinflarda bir nechta obrazni bog‘lash, muqobil syujet yaratish, janrni o‘zgartirish yoki mustaqil folklor namunasi yaratishga yo‘naltirilgan topshiriqlardan foydalanish mumkin.

Shuningdek, ijodiy topshiriqlarni bajarishda barcha o‘quvchilardan bir xil natijani talab qilish maqsadga muvofiq emas. Badiiy ijodning o‘ziga xos xususiyati uning individualligidir. Shu sababli o‘qituvchi o‘quvchining ijodiy mahsulotini baholashda uning mustaqilligi, obraz yaratishi, fikrining o‘ziga xosligi, badiiy ifodasi va topshiriqni mazmunan ochib bera olishini hisobga olishi lozim.

Bu jarayonda o‘quvchilarning ijodiy ishlarini o‘zaro taqdim etishi ham muhim ahamiyatga ega. O‘quvchi o‘z ishini himoya qilish, boshqa o‘quvchilarning ishlarini tinglash, o‘xshash va farqli jihatlarni aniqlash orqali badiiy faoliyatga refleksiv munosabatni shakllantiradi.

Shunday qilib, folklor asosidagi ijodiy topshiriqlar o‘quvchining badiiy qobiliyatini faqat bitta faoliyat turi orqali emas, balki o‘zaro bog‘liq jarayonlar orqali rivojlantiradi. Bunda *idrok, tasavvur, fikrlash, his qilish, yaratish va ifodalash* jarayonlari yagona pedagogik tizim sifatida namoyon bo‘ladi.

Boshlang‘ich ta’limda folklor asosidagi ijodiy topshiriqlardan foydalanish o‘quvchilarning badiiy qobiliyatlarini rivojlantirishning muhim pedagogik vositalaridan biri hisoblanadi. Folklor namunalari o‘quvchi uchun tayyor badiiy material vazifasini bajarsa, ijodiy topshiriqlar ushbu materialni mustaqil qayta ishlash va yangi badiiy mahsulot yaratish imkonini beradi.

Tadqiqot doirasidagi nazariy tahlil shuni ko‘rsatadiki, ijodiy topshiriqlarni *obrazni rivojlantirish, mazmunni davom ettirish, muqobil yakun yaratish, janrni transformatsiya qilish va integrativ badiiy faoliyat* shakllarida tashkil etish o‘quvchilarning badiiy tafakkuri va ijodiy faolligini kuchaytirish imkonini beradi.

Shu sababli boshlang‘ich ta’limda folklordan foydalanishda asosiy e’tibor tayyor namunani yodlashga emas, balki o‘quvchining folklor materiali asosida *yangi obraz, yangi vaziyat, yangi syujet yoki yangi badiiy matn yaratishiga* qaratilishi maqsadga muvofiq.

Demak, folklor asosidagi ijodiy topshiriqlarni tizimli tashkil etish o‘quvchilarning badiiy qobiliyatlarini rivojlantirish bilan bir qatorda, ularning mustaqil fikrlashi, tasavvuri, estetik didi va o‘z fikrini badiiy ifodalash imkoniyatlarini kengaytiruvchi pedagogik mexanizm sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

28.09.2026

1. Tursunova M.A. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari kreativligini shakllantirishda xalq og‘zaki janrlarning o‘rni // Tadqiqotlar: jahon ilmiy-metodik jurnali. – 2025. – 59-son, 1-to‘plam. – B. 139–142.
2. Inoyatova D.Q. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy tafakkurini rivojlantirishda badiiy obrazlarning o‘rni // Zenodo, 2025. – B. 1–7.
3. Safarova N. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini badiiy asarlar yordamida ijodiy tafakkurini rivojlantirish // Yangi O‘zbekiston pedagoglari axborotnomasi. – 2023. – 1-jild, 2-son. – B. 59–60.
4. Kaxarova G.S. Musiqiy folklor boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish vositasi sifatida // Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – B. 34–38.
5. Adizova N., Nematova M. Boshlang‘ich sinflarda xalq og‘zaki ijodini o‘qitishda integratsion metodlar // Maktabgacha va maktab ta’limi. – 2025. – № – B.